

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SUT BEZI SARATONI:
EPIDEMIOLOGIYA, SKRINING VA ERTA ANIQLASH
SAMARADORLIGI (2024 YIL MA’LUMOTLARI ASOSIDA)**

Ibragimova Dilorom Abdulazizovna

*Toshkent davlat tibbiyot universiteti, Toshkent shaxar, Olmazor tumani, Farobiy
ko‘chasi, 2-uy, 100109*

Sabirova Mohinur Baxtiyarovna

*Toshkent davlat tibbiyot universiteti, Toshkent shaxar, Olmazor tumani, Farobiy
ko‘chasi, 2-uy, 100109*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida sut bezi saratonining epidemiologik ko‘rsatkichlari, skrining dasturlari va erta aniqlash samaradorligi tahlil qilindi. 2024 yil ma’lumotlariga ko‘ra, sut bezi saratoni ayollar orasida yetakchi onkologik kasalliklardan biri bo‘lib qolmoqda. Mammografik skrining dasturlarining joriy etilishi kasallikni erta bosqichda aniqlash imkonini oshirdi.*

Kalit so‘zlar: *sut bezi saratoni, epidemiologiya, mammografiya, skrining.*

Kirish

Onkologik kasalliklar XXI asrda global sog‘liqni saqlash tizimining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, 2022 yilda dunyo bo‘yicha 20 milliondan ortiq yangi saraton holatlari aniqlangan va 9,7 million o‘lim qayd etilgan [1]. Prognozlarga ko‘ra, 2045 yilga borib ushbu ko‘rsatkichlar mos ravishda 32,6 million va 16,9 millionga yetishi kutilmoqda [1].

Sut bezi saratoni ayollar orasida eng keng tarqalgan malign neoplazmalardan biri bo‘lib, global miqyosda yetakchi o‘rinlardan birini egallaydi. Ushbu kasallik nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida ham katta ahamiyatga ega, chunki u mehnatga layoqatli yoshdagi ayollar orasida yuqori uchrash darajasi bilan xarakterlanadi [2].

O‘zbekiston Respublikasida ham onkologik kasalliklar, xususan sut bezi saratoni, aholi salomatligiga jiddiy tahdid solmoqda. 2024 yil ma’lumotlariga ko‘ra, mamlakatda 28 359 ta yangi xavfli o‘sma holati aniqlangan bo‘lib, ularning 59,9%

ayollar hissasiga to‘g‘ri keladi . Shu bilan birga, umumiy kasallanish darajasi 100 000 aholiga 76,3 ni tashkil etgan .

Ayollar orasida sut bezi saratoni eng yuqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘lib, 100 000 ayolga nisbatan 25,8 holatni tashkil etadi . Ushbu ko‘rsatkich kasallikning respublika miqyosida keng tarqalganligini va uning profilaktikasi hamda erta aniqlanishi dolzarb masala ekanligini ko‘rsatadi.

Sut bezi saratonining rivojlanishida genetik omillar (BRCA1 va BRCA2 mutatsiyalari), gormonal disbalans, reproduktiv xususiyatlar (kech tug‘ish, tug‘maslik), shuningdek, turmush tarziga bog‘liq omillar (semizlik, gipodinamiya, noto‘g‘ri ovqatlanish) muhim rol o‘ynaydi [3]. Shu sababli, kasallikni faqat davolash emas, balki oldini olish va erta aniqlash muhim strategik yo‘nalish hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda onkologik xizmatni rivojlantirish, skrining dasturlarini joriy etish va diagnostika imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda . Jumladan, mammografik skrining dasturi doirasida 45–65 yoshdagi ayollarni ommaviy tekshirish yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, bu kasallikni erta bosqichda aniqlash imkonini bermoqda .

2024 yilda mamlakat bo‘yicha 202 371 nafar ayol mammografik skriningdan o‘tkazilgan va 892 holatda sut bezi saratoni aniqlangan, ulardan 79,7% I–II bosqichda aniqlangan . Bu esa skrining dasturlarining yuqori samaradorligini ko‘rsatadi va bemorlarning prognozini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi.

Shunday qilib, sut bezi saratoni epidemiologiyasi, skrining dasturlari va erta diagnostika samaradorligini chuqur o‘rganish zamonaviy mamologiyaning muhim ilmiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Materiallar va usullar

Tadqiqot uchun O‘zbekiston Respublikasi onkologiya xizmatining 2024 yilgi rasmiy statistik ma’lumotlari tahlil qilindi. Ma’lumotlar Respublika ixtisoslashtirilgan onkologiya va radiologiya ilmiy-amaliy markazi hisobotlariga asoslangan. Statistik tahlil usullari qo‘llanildi va asosiy epidemiologik ko‘rsatkichlar baholandi.

Asosiy qism

O‘zbekiston Respublikasida 2024 yilda jami 28 359 ta yangi xavfli o‘sma holatlari aniqlangan bo‘lib, bu ko‘rsatkich 2023 yilga nisbatan 4,9% ga oshgan. Umumiy onkologik kasallanish darajasi 100 000 aholiga 76,3 ni tashkil etdi .

Strukturaviy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ayollar orasida sut bezi saratoni yetakchi o‘rinni egallaydi va 100 000 ayolga nisbatan 25,8 holatni tashkil etadi . Bu ko‘rsatkich boshqa onkologik kasalliklar (bachadon bo‘yni saratoni – 10,8; tuxumdon – 6,2) bilan solishtirganda sezilarli darajada yuqori [1].

Yoshga bog‘liq tahlil natijalariga ko‘ra, sut bezi saratoni asosan 30 yoshdan keyin ortib boradi va maksimal ko‘rsatkichlar 45–64 yosh oralig‘ida kuzatiladi . Bu esa kasallikning reproduktiv va gormonal omillar bilan bog‘liqligini yana bir bor tasdiqlaydi [2].

O‘zbekistonda 2021 yildan boshlab mammografik skrining dasturi joriy etilgan bo‘lib, u ayollar orasida kasallikni erta aniqlashga qaratilgan .

2024 yil natijalariga ko‘ra:

- 202 371 nafar ayol skriningdan o‘tkazilgan
- 892 holatda sut bezi saratoni aniqlangan (0,4%)
- 79,7% holatlar I–II bosqichda aniqlangan

Erta bosqichlarda aniqlanish darajasining yuqoriligi skrining dasturlarining samaradorligini ko‘rsatadi. Ilmiy ma‘lumotlarga ko‘ra, aynan I–II bosqichda aniqlangan bemorlarda 5 yillik yashash ko‘rsatkichi sezilarli darajada yuqori bo‘ladi [3].

Shuningdek, skrining dasturining hududlar bo‘yicha qamrovi farq qiladi, bu esa sog‘liqni saqlash tizimida hududiy tengsizliklar mavjudligini ko‘rsatadi .

2024 yil yakuniga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasida 133 683 nafar bemor onkologik dispanser hisobida turgan bo‘lib, bu umumiy aholining 0,4% ini tashkil etadi .

Ularning tarkibida sut bezi saratoni bilan kasallangan bemorlar ulushi 20,7% ni tashkil etadi . Bu esa ushbu patologiyaning yuqori prevalensiyasini ko‘rsatadi.

Shuningdek, bemorlarning 41,8% i 5 yil va undan ortiq muddat dispanser kuzatuvida bo‘lgan . Bu ko‘rsatkich davolash samaradorligi va yashovchanlik darajasi yaxshilanayotganini ko‘rsatadi.

Hududiy tahlil natijalariga ko‘ra, eng yuqori kasallanish ko‘rsatkichlari:

- Toshkent shahri – 168,9 / 100 000
- Buxoro viloyati – 96,7 / 100 000
- Toshkent viloyati – 90,6 / 100 000 ni tashkil etgan

Bu esa urbanizatsiya, diagnostika imkoniyatlari va ekologik omillar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin [4].

Yosh bo‘yicha tahlil shuni ko‘rsatadiki:

- 30–44 yoshda – 27,1%
- 45–64 yoshda – 19,4%
- 65 yoshdan yuqori – 11,3%

Shu sababli skrining dasturlarini aynan xavf guruhlariga yo‘naltirish zarur hisoblanadi.

O‘zbekistonda onkologik xizmat 5 bosqichli tizim asosida tashkil etilgan bo‘lib, u birlamchi bo‘g‘indan tortib ixtisoslashtirilgan markazlargacha bo‘lgan tuzilmani o‘z ichiga oladi .

Diagnostika quyidagi usullar asosida amalga oshiriladi:

- mammografiya (asosiy skrining usuli)
- ultratovush tekshiruv
- MRT
- biopsiya va gistologik tekshiruv

Zamonaviy diagnostika usullarining joriy etilishi kasallikni aniqlash aniqligini oshirmoqda va davolash taktikasini to‘g‘ri tanlash imkonini bermoqda [5].

Xulosa

O‘zbekiston Respublikasida sut bezi saratoni ayollar orasida yetakchi onkologik kasalliklardan biri bo‘lib qolmoqda va uning epidemiologik ahamiyati yildan-yilga ortib bormoqda. 2024 yil ma‘lumotlari ushbu kasallikning yuqori tarqalganligini, ayniqsa reproduktiv va perimenopauzal yoshdagi ayollar orasida keng uchrashini ko‘rsatdi .

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mammografik skrining dasturlarining joriy etilishi natijasida kasallikni erta bosqichlarda aniqlash darajasi sezilarli darajada oshgan. Xususan, aniqlangan holatlarning 79,7% I–II bosqichga to‘g‘ri kelishi diagnostika samaradorligi yuqori ekanligini tasdiqlaydi . Bu esa o‘z navbatida bemorlarning uzoq muddatli yashovchanligi va hayot sifatining yaxshilanishiga olib keladi.

Shu bilan birga, dispanser kuzatuv natijalari bemorlarning sezilarli qismi uzoq muddat nazorat ostida ekanligini ko‘rsatib, zamonaviy davolash usullarining samaradorligini tasdiqlaydi. Sut bezi saratoni bilan kasallangan bemorlarning umumiy kontingentdagi yuqori ulushi ushbu kasallikni sog‘liqni saqlash tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilash zarurligini ko‘rsatadi .

Biroq, mavjud yutuqlarga qaramay, bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, skrining dasturlarining hududlar bo'yicha notekis qamrovi, birlamchi tibbiy bo'g'inda onkolog mutaxassislar yetishmasligi hamda aholining onkologik hushyorlik darajasining pastligi kasallikni kech bosqichlarda aniqlanishiga sabab bo'lishi mumkin .

Kelgusida sut bezi saratoniga qarshi kurash strategiyasini takomillashtirish uchun quyidagi asosiy yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- mammografik skrining dasturlarini yanada kengaytirish va qamrov darajasini oshirish;
- xavf guruhlarini aniqlash va individual profilaktika dasturlarini ishlab chiqish;
- birlamchi tibbiy bo'g'inda onkologik xizmatni kuchaytirish;
- zamonaviy diagnostika texnologiyalari, jumladan sun'iy intellekt va raqamli tibbiyot imkoniyatlarini joriy etish;
- aholining tibbiy savodxonligini oshirish va profilaktik ko'riklarga jalb etishni kuchaytirish.

Shunday qilib, sut bezi saratonini erta aniqlash, samarali skrining tizimlarini joriy etish va kompleks profilaktik choralarni kuchaytirish orqali ushbu kasallikdan kelib chiqadigan o'lim va nogironlik ko'rsatkichlarini kamaytirish mumkin. Bu esa nafaqat sog'liqni saqlash tizimi samaradorligini oshiradi, balki jamiyatning umumiy ijtimoiy-iqtisodiy farovonligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. World Health Organization. Global cancer statistics 2022.
2. Sung H., Ferlay J., Siegel R.L., et al. Global Cancer Statistics 2022. CA Cancer J Clin.
3. Bray F., Laversanne M., Weiderpass E., Soerjomataram I. Global cancer burden.
4. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. O'zbekiston Respublikasida onkologik yordam holati, 2024 yil
5. National Comprehensive Cancer Network (NCCN). Breast Cancer Guidelines.
6. European Society for Medical Oncology (ESMO). Breast cancer recommendations.
7. GLOBOCAN 2022 Database. International Agency for Research on Cancer (IARC).

